

N05 - 2002

Algemeen jaarverslag

Boekmanstichting-Bibliotheek
Herengracht 415
1017 BP Amsterdam
Tel.: 6243739

2002

**HAAGSE KUNSTSTICHTING
HET NATIONALE TONEEL**

Inhoudsopgave

	pagina
1. Inleiding	2
2. Activiteiten	5
2a. Repertoire	6
2b. Nationale Toneel Tribune	26
3. Personeel en organisatie	29
3a. Algemeen	30
3b. Ondernemingsraad	32
3c. Medewerkers 2002	33
4. Samenstelling bestuur	37
5. Financieel overzicht (samenvatting)	vanaf 38
5a. Algemeen en kwantitatieve gegevens	
5b. Balans per 31 december 2002	
5c. Exploitatierkening 2002	

1. Inleiding

Voor u ligt het verslag over het kalenderjaar 2002. Het tweede jaar in de huidige kunstenplanperiode 2001-2004. De totstandkoming van dit jaarverslag vindt plaats op het moment dat de gedachten worden geformuleerd en de voorbereiding wordt getroffen voor alweer het nieuwe kunstenplan 2005-2008.

Enerzijds geeft dit aanleiding tot reflectie en koersbepaling en houdt het het Nationale Toneel (NT) 'scherp', anderzijds werkt het niet in het voordeel van een verworven stabiliteit wanneer er feitelijk om de twee jaar van een periode van beleidsmatige onrust sprake is. Het zou er zeer voor pleiten om bij de overwegingen voor een nieuw kunstenplan een grotere differentiatie aan te brengen in de subsidietermijnen, waardoor grotere gezelschappen als het NT op een langere 'subsidie-adem' kunnen rekenen, en er wat meer vertrouwen bestond in het zelfregulerende vermogen van de gezelschappen. De daardoor verkregen grotere continuïteit biedt met een meervoudige opdracht als voor het NT, de kans om inhoudelijk over een langere termijn het beleid te realiseren dan nu het geval is.

We zijn gelukkig met de verworvenheden van ons gezelschap en relatieve stabiliteit in artistieke ontwikkeling tot op heden. Het jaar 2002 kenmerkt zich in artistiek opzicht door een zeer brede programmering van de gewaagde en pregnante Fassbinder tot een traditionele maar geliefde Molière, van het exclusieve Far Away tot de uiterst succesvolle drie Werkhuisproducties, Gagarin Way, Bash en Orlando. Met de laatste twee producties werd opnieuw 'het Paradijs' het theatertje in de Koninklijke Schouwburg in gebruik genomen. Bescheiden, maar wel steeds voor volle zalen. Deze vorm van lichte anarchie voor Haagse begrippen vindt inmiddels grote waardering bij publiek en pers.

Het overwegend goede en succesvolle onthaal van het repertoire in de vakpers overstijgt de gereserveerdheid waarmee er op voorstellingen als Verhalen uit het Wienerwald en Het Beloofde Land is gereageerd. De laatste van Karst Woudstra was daarentegen bij het publiek weer wel een succes. Van de negen uitgebrachte voorstellingen waren zes producties met nieuw, gedurfd en risicovol repertoire. Yasmina Reza, Gregory Burke, Karst Woudstra, R.W. Fassbinder, Neil Labute, Virginia Woolf en Caryl Churchill. Allen uitgesproken en geëngageerde schrijvers die niet voor de makkelijkste weg kiezen. Het NT speelt niet alleen de klassiekers uit het wereldrepertoire, waar het zelfs met Horvath in de grote zaal risico durft te nemen,

maar bouwt zo ook aan de klassiekers van de toekomst. Dat dit desondanks niet geleid heeft tot dramatische dalingen in bezoekersaantallen mag uitzonderlijk worden genoemd en dat is niet in de laatste plaats te danken aan het succes van Het Vuil, de Stad en de Dood, De Vrek en Het Beloofde Land.

Met 83.000 bezoekers in het kalenderjaar 2002 haalt het NT de doelstelling die het in kwantitatieve zin zichzelf had gesteld. Dit verslagjaar behandelt het kalenderjaar 2002. Daarmee de tweede helft van het seizoen 2001-2002, alsook de eerste helft van het seizoen 2002-2003. Over de drie voorafgaande seizoenen gerekend is er een tamelijke constante van circa 100.000 bezoekers per seizoen. We hopen en hebben de verwachting dat natuurlijk uiteindelijk ook over dit seizoen te kunnen realiseren.

Het NT heeft zowel in artistiek opzicht als qua bezoekersaantallen inmiddels een bijzondere plaats binnen het toneelbestel. De samenstelling van het tableau en het aantal activiteiten, alsook de positie die het NT in de standplaats Den Haag daarmee aan het veroveren is, maakt het probleem van de huisvesting met het jaar groter. Het NT barst soms letterlijk uit zijn voegen en heeft de planontwikkeling voor een nieuw huis reeds een jaar geleden afgerond. Uitvoering van deze plannen laat ernstig op zich wachten.

Het zou bijzonder jammer en fruikend zijn voor de ontwikkeling van het gezelschap wanneer door een achterblijvende capaciteit en ondermaatse facilitaire voorzieningen een halt wordt toegeroepen aan de bloei van het NT.

In financieel opzicht is ook in het kalenderjaar 2002 sprake van een onderschijding van de begroting. Het jaar werd afgesloten met een exploitatie-overschot van € 682.000. Het saldo van het eigen vermogen op 31 december 2002 bedraagt € 2.020.725. De algemene reserve komt daarmee op € 1.676.222.

Tevens werd in het jaar 2002 een schikking getroffen met het departement van OC&W naar aanleiding van de bezwaarschriftprocedure die het NT had ingesteld als reactie op de subsidiekorting voor deze kunstenplanperiode. Hierdoor konden de baten structureel worden verhoogd met € 93.375.

Al met al een goed en spannend jaar waarin in artistiek opzicht veel gerealiseerd is, het ensemble acteurs tot een grotere eenheid is gebracht maar zich nog de nodige uitbreiding kan permitteren met vooral jongere acteurs.

Het Werkhuis en de in 2003 te realiseren opzet van een post-academische structuur binnen het gezelschap geven daar goede kansen toe. We zien uit naar de toekomst.

2. Activiteiten

2a Repertoire

Verhalen uit het Wienerwald - Ödön von Horváth (1931)

<i>Regie en bewerking</i>	<i>Antoine Uitdehaag</i>
<i>Vertaling</i>	<i>Bert Voeten</i>
<i>Decor</i>	<i>Paul Gallis</i>
<i>Licht</i>	<i>Kees van de Lagemaat</i>
<i>Kostuums</i>	<i>Dinorah Iorio</i>
<i>Muziek</i>	<i>Paleis van Boem</i>
<i>Regie-assistentie</i>	<i>Wilko Trenning</i>
<i>Gevechten</i>	<i>Jeroen Lopes Cardozo</i>
<i>Zangcoach</i>	<i>Evert Wagter</i>
 <i>Met</i>	 <i>Marlies Alma, Monique Baas, Nathalie van Beek, Peter Bolhuis, Annika van Brugge, Pauline Greidanus, Mijs Heesen, Jolanda Heunen, Lou Landré, Gees Linnebank, Bea Meulman, Adriaan Olree, Elsje Scherjon, Pieter van der Sman, Hans Somers, Marie-Louise Stheins, Guusje van Tilborgh, Henriëtte Tol, Sanne Verkaaik, Stefan de Walle, Malou Weber, Jiska de Wit</i>

Première: 12 januari 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

Het was bijna dertig jaar geleden dat deze moderne Duitse klassieker op de Haagse bühne te zien was geweest. Horváth en Nederland, het blijft moeilijk. Destijds was de voorstelling geen succes. Anders dan zijn tijdgenoot Bertolt Brecht, hebben zijn stukken nooit vaste grond onder de voeten gekregen in de Nederlandse schouwburgen. Zo onterecht. Na het grote succes (bij pers en publiek) van Sladek, dat Antoine Uitdehaag drie jaar eerder bij ons regisseerde met een onvergetelijke Aus Greidanus jr. in de hoofdrol, wilden we nu hét meesterwerk van deze Hongaars-Kroatisch-Oostenrijkse auteur uitbrengen. Natuurlijk zou Antoine Uitdehaag weer de regie moeten voeren. Hoe moeizaam Horváth's stukken in het verleden ook waren ontvangen, het mocht ons er niet van weerhouden dit belangrijke werk op het repertoire te nemen. Het is mooi, belangrijk grote-zaal materiaal.

Een straat uit het vooroorlogse Wenen wordt tot leven gewekt, een microcosmos van mensen met hun verlangens, eigenaardigheden en tekortkomingen. Het gaat bij Horváth altijd over kleine luyden die roeien met de riemen die ze hebben. Scènes in een Weense straat worden afgewisseld met episodes op het land rondom de stad, het Wienerwald en de Wachau. Een tragische liefdesgeschiedenis vormt de spil, maar alle personages, hoe klein en onbetekend ook, worden met aandacht en liefde belicht door hun auteur.

Het grote werk was nu om de scènes tussen de personages intiem te houden en tegelijkertijd mise-en-scènisch het grote gebaar niet te schuwen. Daartoe was door Paul Gallis een groots decor van schuivende panelen ontworpen, die de scènewisselingen vaart moesten geven. De overgang van het repetitielokaal naar de zaal verliep niet makkelijk. Veel tijd ging zitten in het ondergeschikt maken van het decor aan de vertelling. De spelers echter hielden goed stand in deze voor hen moeilijke dagen, waarin net iets te veel aandacht uit moest gaan naar technische onvolkomenheden. Maar de waarachtigheid van hun spel, zo mooi ontwikkeld tijdens de repetities, werd niet wezenlijk aangetast.

Marianne, dochter van een speelgoedwinkelier, gaat trouwen met de jonge slager Oskar. Dat was al afgesproken toen de buurkinderen klein waren. Maar alles zal anders lopen dan gepland. In de flierefluiter Alfred ontdekt Marianne haar grote liefde. En dan zal opnieuw alles anders lopen... 'Ik heb es aan god gevraagd wat-ie met me van plan was. Maar hij heeft 't me niet gezegd, anders zou ik 'r niet meer zijn. Hij heeft helemaal niks tegen me gezegd. - Hij heeft me willen verrassen -'

De voorstelling werd met gemengde gevoelens ontvangen. Toch sprak Trouw van 'grote klasse, licht én aangrijpend, ironisch én hartgrondig. Deze voorstelling balanceert voortreffelijk op de grens van het ouderwetse melodrama, dat aan het stuk verkleefd zit, en de pijnlijke onvolkomenheid van menselijk gedrag dat het stuk vandaag de dag zijn geldigheid verleent.' Verder kregen vooral de acteurs veel lof toegezwaaid door de kranten: Gees Linnebank speelde een 'mooie pathetische vaderrol. Fijn om hem daar te zien' (Parool). En de Haagsche Courant stelde: 'Er valt qua acteren veel te genieten: de ontluisterende neergang van Marie-Louise Stheins als Marianne, de blinde zelfzuchtigheid van de vader van Gees Linnebank, het stramme oude Wenen in de ritmeester van Lou Landré.'

Driemaal Leven - Yasmina Reza (2000)

Regie *Gijs de Lange*
Vertaling *Tom Kleijn*
Decor *Paul Gallis*
Licht *Reinier Tweebeeke*
Kostuums *Carin Eilers*
Regie-assistentie *Wilko Trenning*
Assistent decorontwerper *Marjolein Ettema*

Met *Catherine ten Bruggencate, Wim van der Grijn, Antoinette Jelgersma, Rik van Uffelen*

Première: 23 februari 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

De meest succesvolle komedie van de jaren 90 stond op haar naam, Art. De opvolger Driemaal Leven was in de maak en werd ons bij wijze van uitzondering te lezen aangeboden. Een intrigerende en meesterlijk geschreven tekst. Nog voor we lazen dat Yasmina Reza's nieuwste stuk bij het Burgtheater in Wenen zou uitkomen in een regie van topregisseur Luc Bondy, namen we een optie om het stuk te mogen opvoeren. En terecht, zo bleek ook na deze uitvoering. Net zo briljant als Art bleek Driemaal Leven te zijn, dat inmiddels aan een zegetocht door Europa was begonnen. Ook nu wist Reza de meest hoogstaande filosofieën te vermengen met concrete alledaagsheid. *Les extrêmes se touchent* in al haar werk. In Driemaal Leven wordt een verhandeling over de snarentheorie verstoord door een jengelend kind en achtenswaardige academici ontpoppen zich tot nietsontziende carrièristen. In Driemaal Leven speelt Reza een ongelooflijk gewaagd experiment met de constructie van haar stuk. Ze laat het drie keer beginnen. Iedere keer zijn we getuige van het samenzijn van twee koppels, iedere keer verloopt hun avondje net iets anders. Alsof Reza wil suggereren: anders dan gedacht, bezit de mens niet een onveranderlijke kern, maar verandert hij bij voortduring door toevallige omstandigheden. Wij zijn wie we zijn door ons reageren op anderen. En toch, ook in deze constante verandering van karakter moet de acteur consistentie in zijn personage zien te vinden. Oftewel, hij moet hetzelfde zijn en toch anders. Moeilijk, moeilijk, maar het lukte Gijs de Lange en zijn acteurs. Ze wisten zelfs nog een boog

over de avond te spannen, zodat je aan het einde van de voorstelling als toeschouwer het idee kreeg, één avond en niet drie verschillende avondjes te hebben meegemaakt.

Drie variaties op een conversatiestuk:

- 1. Een astrofysicus en zijn vrouw krijgen op een avond een collega en zijn vrouw over de vloer die ze voor de volgende dag uitgenodigd dachten te hebben.*
- 2. Een astrofysicus en zijn vrouw, voor een etentje uitgenodigd bij een collega en zijn vrouw, verschijnen een dag te vroeg.*
- 3. Tengevolge van een misverstand brengen twee astrofysici en hun vrouwen samen een onvoorzien avondje door.*

'Amusante komedie in drieën vol kanjers', kopte Trouw. En de Haagsche Courant schreef: 'De vier acteurs zijn hier aan elkaar gewaagd. Antoinette Jelgersma en Catherine ten Bruggencate, Wim van der Grijn en Rik van Uffelen zetten die vier figuren perfect neer in dat steeds wisselende licht van Reza's psychologische schijnwerper.' Het Financieele Dagblad ging uitgebreid op stuk en schrijfster in: 'Reza schrijft ook in de beste traditie van de Franse komedie, sterk in taal, uitmuntend door het scherpzinnige spel van intellect, reflecterend op de filosofie die op dit moment de wereld beheerst (...). In de dialogen en situaties doet Yasmina Reza aan Harold Pinter denken. Het is knap hoe zij filosofische begrippen in een conversatiestuk tematiseert dat nota bene een komedie is.'

De Vrek - Molière (1668)

Regie, vertaling en

bewerking   *Karst Woudstra*

Decor   *Donald Becker*

Licht   *Marc Heinz*

Kostuums   *Mechthild Schwienhorst*

Regie-assistent   *Valentijn van Dijk*

Met

*Floor van Berkestijn, Camilia Blereau, Arthur Boni,
Jan Draaijer, Pauline Greidanus, Wim van den Heuvel, Gees
Linnebank, Vincent Linthorst, Folmer Overdiep, Pieter van
der Sman, Herman van de Wijdeven*

Première: 6 april 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

De Vrek is de meest kluchtige van de grote komedies van Molière en als enige in proza geschreven. Dat laatste benadrukt nog meer de heerlijke platheid van het stuk. Het gegeven was al in Molière's dagen van alle tijden. Plautus (Pot met goud) en P.C. Hooft (Warenar) waren Molière voorgedaan in zijn bespotting van een ziekelijk gierige man, die oh schande, nog oud is ook. Genadeloos zet Molière het hoofdpersonage Harpagon te kijk als een ouwe geilaard. In de traditie van de komedie zijn seksuele gevoelens ongepast als je de jaren des onderscheids ruim bent gepasseerd. Pikant gegeven is dat Harpagon niet alleen zijn kinderen, bij al zijn rijkdom, kort houdt, hij heeft ook het oog laten vallen op het vriendinnetje van zijn zoon. Op ieder gebied staat de vader de zoon in de weg zich te ontwikkelen. Geld koestert hij als een kind, zijn kinderen behandelt hij als ruilgoederen. Op de huwelijksmarkt probeert hij met zijn dochter zijn slag te slaan. Mooi materiaal dus voor Karst Woudstra om te regisseren. De vormgeving van het stuk was negentiende eeuws, en geïnspireerd op de eerste illustraties in de romans van Charles Dickens. Reden hiervoor was dat Karst Woudstra bang was dat zeventiende eeuwse kostuums de hedendaagse toeschouwer te zeer zou vervreemden van de thematiek van het stuk. De boezeroen en gehakte schoenen met gouden gespen zouden te veel een ons vreemde wereld suggereren. Victoriaanse crinolines en hoge hoeden staan ons toch meer nabij en tegelijkertijd was de omgang

tussen oud en jong in de negentiende eeuw nog voldoende formalistisch en archaïsch om er de zeventiende eeuwse Vrek zonder verdere aanpassingen te kunnen situeren. Iedere voorstelling van De Vrek gaat ook altijd over zijn vertolker. Van meet af aan stond vast dat Gees Linnebank hem moest spelen. En uit onderstaande recensies blijkt dat dat een terecht besluit was geweest. Linnebank kon alle facetten van zijn grote speltalent tot zijn recht laten komen in deze rol.

De vrekkige Harpagon staat het geluk van zijn kinderen in de weg. Sterker nog, hij stort hen in het ongeluk voor zijn persoonlijke verrijking. Hoewel het er niet op lijkt, weet Harpagon niettemin wel degelijk wat liefde is. Hij is namelijk helemaal ondersteboven van de mooie, veel jongere Marianne. En laat dat nou net het meisje zijn met wie zijn zoon Cleante wil trouwen. Er heerst in huis op alle fronten liefdesverdriet.

Ster van de avond was Gees Linnebank. 'Gees Linnebank is terug als virtuoos theaterdier' (NRC Handelsblad). 'Gees Linnebank speelt een prachtige rol als 'Vrek' (Parool). Gees Linnebank speelt nu de titelrol in Molière's De Vrek (L'Avare, 1668) en groeit daarin uit van begenadigd acteur tot fenomenaal acteur' (Volkskrant). En het Algemeen Dagblad waardeerde het niet-gewild-vernieuwende karakter van de voorstelling: 'De traditie is belangrijk, omdat het zichzelf constant vernieuwende toneel het contact met de werkelijkheid een beetje verloor. Deze Vrek biedt de broodnodige traditie, die vroeger werd bewaakt door clubs als de Haagsche Comedie. Het Nationale Toneel richt met De Vrek een nuttig en verdiend monument op voor die illustere voorganger.'

Gagarin Way - Gregory Burke (2001)

Regie   *Johan Doesburg*

Vertaling   *Marcel Otten*

Dramaturgie   *Annelore Kodde*

Toneelbeeld   *Tom Schenk*

Licht   *Lex Caboot*

Met   *Rudolf Lucieer, Bob Schwarze, Dries Vanhegen, Stefan de Walle*

Première: 27 april 2002, Guido de Moorzaal (Nationale Toneel), Den Haag

Met de landelijke verkiezingen voor de deur, de opmerkelijke opkomst van Pim Fortuyn en de overduidelijke ruk naar rechts die dit veroorzaakte was er een elektriciteit in de samenleving voelbaar die rechtstreeks aansloot bij de thematiek van deze toneeltekst. Met dit stuk kon niet gewacht worden tot later, dit stuk moest nu gespeeld worden. Binnen no-time ging er een vertaalopdracht naar Marcel Otten en werden er twee acteurs bij gezocht van buiten die naast onze Stefan de Walle en Dries Vanhegen zouden kunnen staan.

Burke plekt zijn personages in een voormalig Schots mijnwerkersdorpje. Twee arbeiders bij een Japanse multinational hunkeren hartstochtelijk naar het ouderwetse actiewezen met zijn *propaganda van de daad*. Dit verlangen is zowel gebaseerd op weemoed naar voorbije vakbondstijden als op de ontstentenis van enig daadkrachtig protest tegen de ongelijke verhoudingen tussen zij die deel hebben aan de nieuwe orde van de wereldeconomie en zij die aan de zijlijn toekijken.

De taal die Burke zijn personages heeft gegeven bestaat uit een komische mengeling van Schots en straattaal, gelardeerd met verheven filosofische verhandelingen en communistische redevoeringen. Even is overwogen om de hele situatie van het stuk naar Nederland over te brengen, waarbij we het zouden situeren in (voormalige) arbeidsbastions als de haven van Rotterdam, de Limburgse mijnstreek of de strokartonindustrie van Groningen. Maar omdat de Burkes analyse van toepassing was op het gehele welvarende westen ontsteeg dit verhaal ons inziens de concreetheid van zijn plek. Daarbij lag het gevaar van *verniedlichung* en zelfs arrogant randstedelijk commentaar op de loer bij omzetting naar een Groningse of het Limburgse streek en accent.

Elk gesprek tijdens de repetities over het stuk en zijn veellagige inhoud leverde uitvoerige discussies op over onze eigen samenleving en de huidige politieke ontwikkelingen. Elke dag stond er wel weer iets in de krant wat naadloos aansloot op de thematiek van het stuk. Het repetitieproces werd een fascinerende zoektocht naar de balans tussen humor en ernst. In een delicaat evenwicht tussen beiden, een grote muzikaliteit in tekstbehandeling en een licht gestileerde mise-en-scène werd een fascinerend *verbeelding* gevonden voor de rijke inhoud van dit stuk.

Gagarin Way speelt zich af in een loods van een Schotse fabriek in computeronderdelen. Twee hardwerkende arbeiders ontvoeren een topmanager uit protest tegen het mondiale kapitalisme of in hun eigen woorden: "Omdat we het zat zijn, zat van de hele koleretroep". Ze zijn van plan het activisme weer populair te maken en de propaganda van de daad nieuw leven in te blazen. De ontvoering moet dienen als statement, nee, als signaal, of was het toch meer als experiment? Over het waarom en waartegen bestaat nogal wat onenigheid.

De gebeurtenissen nemen een ongeplande wending wanneer de omgekochte portier een nieuwsgierige student politicologie blijkt te zijn en de ontvoerde geen Jap maar een sombere Schot. Tussen de vier mannen ontvouwt zich vervolgens een hilarische discussie over zin en onzin van het geplande statement. Het arbeidersduo raakt behoorlijk verstrikt in de eigen bedoelingen en de zorgvuldig beraamde gijzeling ontspoorde onverwachts in een daad van betekenisloos geweld.

De voorstelling werd juichend onthaald. 'Johan Doesburg bereikt weer het niveau van Decadence, Massage en 06; sociale ellende gecombineerd met verbale virtuositeit en heel veel spelplezier' (NRC Handelsblad). Het Algemeen Dagblad gaf het maximum van vijf sterren aan de voorstelling en sprak: 'Je hebt het gevoel alsof je naar een van de betere afleveringen kijkt van The Young Ones uit het begin van de jaren 80. The Young Ones bleef echter steken in de lol. Burke gaat een stap verder. Zijn komedie groeit naar een niveau van bitterheid, dat zelden is vertoond.' En het Financieele Dagblad kopte: 'Werkhuisvoorstelling Nationale Toneel dramaturgische daad van betekenis.' De actualiteit van het stuk werd keer op keer gereleveerd: 'Bijna twee uur pakkend theater dat weliswaar in Schotland speelt, maar voortdurend impliciet verwijst naar de pijnplekken van het Europa van vandaag' (Haagsche Courant).

Het Beloofde Land - Karst Woudstra (1999)

Regie   *Karst Woudstra*
Decor   *Tom Schenk*
Licht   *Marc Heinz*
Kostuums   *Mechthild Schwienhorst*
Regie-assistent   *Wilko Trenning*

Met   *Camilia Blereau, Titus Boonstra, Joost Claes, Kees Coolen, Will van Kralingen, Gees Linnebank, Marc Nochem, Maarten Wansink*

Première: 28 september 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

Dat Het Beloofde Land in 1965 speelt, is niet zonder reden. Zo rond die tijd krijgt de Tweede Wereldoorlog en vooral de vervolging van de joden opnieuw (misschien voor het eerst sinds 1945 in de juiste mate) publieke aandacht. Het is in deze jaren dat de verdrongen herinnering aan ons oorlogsverleden aan de oppervlakte komt. De uitzendingen van Lou de Jongs Bezetting en het aangekondigde huwelijk van prinses Beatrix met de Duitser Claus von Amsberg brengen de oorlog in het centrum van het openbare debat in Nederland. Het beeld van een heroïsch strijdend, voortdurend verzet plegend Nederland wordt tegen het licht gehouden. Het is tevens de dageraad van een culturele revolutie die uit zou monden in de grote beroering van mei '68. Het samenkomen van deze gebeurtenissen en factoren heeft Woudstra allemaal ondergebracht in zijn toneelstuk, dat hij schreef voor het theater van Wiesbaden en dat bij het Nationale Toneel zijn Nederlandse première kreeg.

Volgens het beproefde recept van de negentiende-eeuwse naturalistische dramaturgie van geleidelijke onthulling verhaalt Woudstra van twee jongens die zojuist hun eindexamen hebben gedaan en ingewijd dreigen te worden in twee verschrikkelijke familiegeheimen. Of de jongens alles onthuld wordt blijft heel mooi en subtiel onduidelijk. Dat ze de volwassenheid *sadder but wiser* zullen betreden is een feit. Verder heeft Woudstra op gevoelige wijze de ontkiemende, of beter uitbottende, seksualiteit van de jongens ontvouwd. Voor de jongens en een jongere broer werden na audities drie talenten gecast die naast ervaren rotten als Will van Kralingen en Kees Coolen mooi stand hielden.

Hoogleraar Sam Lanzenberg en zijn gezin staan op het punt naar Italië te vertrekken voor een vakantie. Maar tijdens de voorbereidingen van de reis komt er een groot familiegeheim aan het licht. Sam Lanzenberg was een van de weinige joodse Nederlanders die de oorlog heeft overleefd, maar tegen een zeer hoge prijs.

Voorstelling en stuk werden met gemengde gevoelens ontvangen. Waar de Haagsche Courant sprak van een 'moeizaam familiedrama' schreef het NRC: 'Hoe hartverscheurend het gezin ook uit elkaar dreigt te knallen, het wekt slechts gedistantieerde bewondering op voor de acteurs, geen betrokkenheid.' Trouw sprak over een 'hecht doortimmerde tragedie'. De laatste alinea in deze krant luidde: 'En dan, als de avond is gevallen, laat Woudstra de onthullingen en vernederingen als een tropische regen uiteenspatten. De tragedie wordt bijna onverdraaglijk maar voordat alles uitgesproken wordt, komt de donkerslag. Een knap stukje toneelschrijfkunst.'

Het Vuil, de Stad en de Dood - Rainer Werner Fassbinder (1975)

<i>Regie</i>	<i>Johan Doesburg</i>
<i>Vertaling</i>	<i>Gerrit Bussink</i>
<i>Dramaturgie</i>	<i>Loek Zonneveld</i>
<i>Compositie en live-uitvoering</i>	<i>Harry de Wit</i>
<i>Choreografie</i>	<i>Betsy Torenbos</i>
<i>Decor</i>	<i>Matt Vermeulen</i>
<i>Licht</i>	<i>Reinier Tweebeeke</i>
<i>Kostuums</i>	<i>Dorien de Jonge, Patricia Lim</i>
<i>Regie-assistentie</i>	<i>Marjolein Polman</i>
 <i>Met</i>	 <i>Ronald de Bruin, Nanette Edens, Pauline Greidanus, Antoinette Jelgersma, Lou Landré, Judith Linssen, Vincent Linthorst, Orlando Mac-Bean, Anniek Pheifer, Marie-Louise Stheins, Peter Tuinman, Dries Vanhegen, Stefan de Walle, Wannie de Wijn, Harry de Wit</i>

Première: 26 oktober 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

Op maandag 19 augustus 2002 klonken voor het eerst sinds 1987 de teksten van Rainer Werner Fassbinders toneeltekst *Het vuil, de stad en de dood* uit de monden van Nederlandse professionele acteurs: de eerste lezing van het stuk in de Guido de Moor-zaal. Regisseur Johan Doesburg en dramaturg Loek Zonneveld hadden op de ochtend van deze eerste repetitiedag een uiteenzetting gegeven over de geschiedenis die aan dit stuk vastkleeft, er was aan iedereen een dossier overhandigd over die geschiedenis, en er was gezamenlijk gekeken naar archiefbeelden over 'de rel' die Fassbinders stuk in het najaar van 1987 had veroorzaakt. Voor sommigen was dat een confrontatie met oud zeer, voor anderen boden de beelden schokkende nieuwe feiten. Er is veel gesproken in de eerste weken van het repetitieproces, en die gesprekken droegen er mede toe bij dat de (qua herkomst en leeftijd) gedifferentieerd samengestelde spelersploeg in korte tijd een hecht ensemble is geworden, met de gezamenlijke intentie om van Fassbinders 'schandaalstuk' een intense voorstelling te maken. Er is tien weken hard gewerkt. De première vond plaats op 26 oktober 2002 in de Koninklijke Schouwburg te Den Haag.

Het sleutelwoord in het repeteren aan de voorstelling luidde 'stilering'. Realisme of 'kitchen-sink'-naturel op deze tekst loslaten, zou de kracht van de vertelling onderuit halen. In het spel moest worden gezocht naar verheviging, of juist naar verfijning, vertraging en verstillig; de relativerende humor in de tekst (die de soms verschrikkelijke mededelingen des te schrijnender maakt) moest worden opgezocht; voor een aantal gecompliceerde scènes moest een effectieve vorm worden gevonden - met in het eindresultaat als hoogtepunt ongetwijfeld de vormgeving van de beruchte monoloog van Hans von Gluck in scène tien (in onze voorstelling scène negen): het hele ensemble kijkt in een 'freeze' naar Von Gluck. Belangrijke bijdragen aan deze stilering leverden de vormgeving, de bewegingen op de speelvloer en de muziek - de laatste twee disciplines gingen tijdens het repeteren nagenoeg gelijk op, het spelen met het 'kinetische', ingenieuze en bewegelijke decor kon pas werkelijk beginnen tijdens de repetities op het grote podium van 'de Koninklijke'.

Roma B. tippelt op straat om haar man en pooier Franz B. het geld te kunnen laten vergokken op de renbaan. Omdat ze een zware hoest heeft als longpatiënt lopen de meeste potentiële klanten aan haar voorbij. Als alle andere meisjes meegenomen zijn, wil er nog wel eens een man zijn die dan maar Roma B. meeneemt. Maar haar fortuin keert als ze de Rijke Jood ontmoet. Deze vastgoedhandelaar die het Frankfurtse West-End als een groot speculatieobject beschouwt neemt Roma onder zijn hoede. Gaat het hem om haar of wil hij via Roma B. haar vader de travestiet en oorlogsmisdadiger Herr Müller treffen? De Rijke Jood arrangeert een ontmoeting tussen Roma B. en haar vader die elkaar in geen jaren hebben gezien.

De voorstelling werd goed ontvangen. Over het spel van Marie-Louise Stheins schreef de Volkskrant: 'Met horten en stoten neemt zij de toeschouwer mee naar de ziel van dit rareitenkabinet, uitmondend in Roma's doodsbede, door Stheins aan het eind van het stuk hartverscheurend mooi en stilmakend droef gespeeld.' Sommige recensenten vroegen zich alleen af waar destijds die ophef nu over was geweest. Over het antisemitische gehalte van de tekst liepen de meningen, heel interessant, flink uiteen. Max Arian van de Groene Amsterdammer vond het 'een hele mooie voorstelling, maar niet antisemitisch genoeg.' Tamarah Benima, in een boeiend artikel in Vrij Nederland, tracht alsnog het antisemitische karakter van stuk en voorstelling aan te tonen, middels de mythische rol die Fassbinder in het stuk voor de rijke jood in petto heeft: 'die van moordenaar voor het goede doel', de jood terug in het hok van de joods-christelijke

context, inclusief de destructieve rol die hij in de lijdensgeschiedenis van Christus zou hebben gespeeld.

In het land stroomde het publiek in grote getale toe. Tijdens de ongeveer twintig keer dat het stuk vooraf werd ingeleid, en tijdens de talloze (informele) gesprekken na afloop, overheerste de tevredenheid bij het publiek, dat het deze toneeltekst nu eindelijk in het theater op haar merites kon toetsen, in plaats van alleen maar met polemieken óver de tekst geconfronteerd te worden. Tijdens de toernee leek de geest van de 'Fassbinder-rel' eindelijk terug in de fles. En de Fassbinder-tekst terug waar hij hoort: in het theater.

Bash - Neil LaBute (1999)

Regie Maaïke van Langen

Vertaling en dramaturgie Annelore Kodde

Decor en kostuums Andreas Freichels

Licht Jeroen Feelders

Met Pieter van der Sman, Hylke van Sprundel, Heike Wisse

Première: 9 november 2002, Het Paradijs (Koninklijke Schouwburg), Den Haag

De personages in *Bash* zijn mensen van deze tijd die zich op een onontkoombare manier bekennen tot het publiek - open, waarachtig, naakt en in onze onmiddellijke nabijheid. LaBute zelf zei dat de meest ideale situatie voor dit stuk een ruimte is waar personages en publiek dicht op elkaars huid zitten: *Ik houd er van om de vierde wand tussen het publiek en de personages open te rijten en zo een ongemakkelijke nabijheid te creëren. Het liefst maak ik theater in een ruimte met dertig mensen en leg hun de handeling direct in de schoot.* Het Paradijs vormde een uitgelezen platform voor dit stuk.

Maaïke van Langen werd gevraagd deze voorstelling te regisseren en in samenwerking met haar is met grote zorgvuldigheid gezocht naar acteurs die deze onontkoombare confrontatie tussen publiek en personage waar konden maken. De complete productiegroep (zowel vormgever, vertaalster en theatertechnicus, alsmede regisseuse en spelers) bestond uit jonge mensen die de generatie van de personages uit het stuk deelden. Maaïke van Langen zocht in het repetitieproces dan ook voortdurend om naar persoonlijke aanknopingspunten bij de leefwereld van LaButes personages. Deze personages bekennen allemaal een gruwelijke moord. Hoe verwerpelijk hun daad ook is, de biecht van deze personages zou pas betekenis gaan krijgen als we allemaal onderdoken in hun wereld en niet vanaf de zijlijn zouden oordelen.

De mormoon LaBute voert in *Bash* mensen op die vermalen raken tussen een kil kapitalisme en de strenge bijbelse moraal van zijn kerk. Ze hebben geen toegang meer tot een eigen geweten en kunnen hun gevoelens alleen nog maar over de band aan de toehoorder overbrengen, middels de emoties die ze ooit ervoeren bij het kijken naar vergelijkbare film- en t.v.-scènes

Stap voor stap werd door regisseur en spelers in de repetities de psychologie van de personages blootgelegd en omgezet in een naakte, confronterende en waarachtige speelstijl. Grote theatrale ensceneringvormen werden wel uitgetoet, maar evenzeer geschrapt. In zijn bijna documentair realisme is Bash een opmerkelijke krachtige voorstelling geworden.

Bash is een trilogie van bekentenissen die ieder de donkere zijde van de menselijke natuur onthullen. Elk deel is een biecht waarin de hoofdpersoon het publiek deelachtig maakt aan een verschrikkelijk geheim. Deze duistere eenakters vormen een indringend trio van persoonlijke verklaringen en schilderen een scherp portret van de aanwezigheid van het kwaad in het leven van alledag.

Bash werd zeer goed ontvangen. Lof was er voor stuk, regie en acteurs in gelijke mate. 'Maaike van Langen regisseerde Bash. Dat moet ze, gezien het keelsnoerende resultaat, met een grote precisie hebben gedaan' (Groene Amsterdammer). 'Het mooist zijn de spelers die hun relaas opgewekt doen, bijna terloops. Dat schrijnt en geeft een mooie tegenkleur aan het drama wat onder hun woorden ligt' (Volkskrant). En ook de vertaling kreeg complimenten: 'De knappe vertaling van Annelore Kodde slaat je recht in je gezicht. Bash is typisch 'op-het-puntje-van-je-stoel'-theater' (Parool).

Orlando - Virginia Woolf (1928)

Regie en bewerking   *Karst Woudstra*

Vertaling   *Gemma Pappot*

Vormgeving   *Donald Becker*

Met   *Catherine ten Bruggencate*

Première: 23 november 2002, Het Paradijs (Koninklijke Schouwburg), Den Haag

Met de fictieve levensbiografie van het titelpersonage tekende Virginia Woolf een exuberant leven dat een nieuw licht deed schijnen op 400 jaar (patriarchale) cultuurgeschiedenis waarin haar personage de lichtbron vormde. Zij speelde in Orlando een virtuoos spel met karaktertrekken die van oudsher ofwel typisch mannelijk of typisch vrouwelijk waren. Orlando verandert gedurende zijn/haar lange, lange leven bijna terloops van geslacht. Waarmee Woolf maar wilde zeggen dat de seksueel gedefinieerde identiteit van een persoon misschien niet meer behelste dan het pak dat hij of zij droeg en dus inwisselbaar was. En dat het mannelijke element in de geschiedschrijving altijd overschat is geworden. Orlando's leven beslaat vier eeuwen Engelse maatschappelijke en culturele geschiedenis. In het boek verschrompelden die eeuwen tot het handzame formaat van een mensenleven. Een novelle waarin *transformatie* zo'n centrale begrip is, die vraagt erom voor het theater bewerkt te worden. Karst Woudstra zette zich aan deze taak.

Gemma Pappot maakte voor de theaterbewerking van Orlando een prachtig poëtische vertaling. Dit in samenwerking met Catherine ten Bruggencate die de monoloog zou vertolken. De grote literaire en cultuurhistorische kennis van zowel vertaalster, regisseur als actrice vormde een vruchtbare bodem voor het repetitieproces. Ten Bruggencate ontwikkelde in samenwerking met Woudstra een speelstijl van *vertellen, verbeelden en voelen* waardoor dit meesterwerk van Virginia Woolf daadwerkelijk tot leven kwam. Vol vuur, ritmiek en energie nam Ten Bruggencate's schelmachtige Orlando de toeschouwer mee in deze avontuurlijke reis door de tijd. De bescheiden opgezette tournee werd een ongekend succes. Op veelvuldig verzoek moesten er dan ook extra voorstellingen worden gegeven.

Orlando is de lichtvoetige en fictieve biografie van het gelijknamige androgyne personage dat zo'n 400 jaar oud werd. Hij begint zijn leven als zestiende eeuwse edelman en minnaar van koningin Elisabeth I, zij eindigt uiteindelijk als een tijdgenote van Virginia Woolf.

De kranten waren onder de indruk van de voorstelling en met name het spel van Catherine ten Bruggencate. Ten Bruggencate laat Orlando glanzen '(Telegraaf). Het knappe van Ten Bruggencates spel is dat de transformatie van man naar vrouw geleidelijk geschiedt, en opeens werkelijkheid wordt' (NRC Handelsblad). 'Ten Bruggencate speelt het plezier van Woolf' (Volkskrant). 'Catherine ten Bruggencate speelt de lange monoloog vol vuur, op een ritmische, energieke en meeslepende manier. Ze zet komische typetjes neer, zelfanalyses brengt ze ingetogen en tumultueuze gebeurtenissen in de buitenwereld uitzinnig, met een stroom woorden die ze zonder ademhalen over de toeschouwer uitstort. Ze maakt de bizarre natuurkrachten en de voortdurend veranderende tijdgeest, waar Orlando aan ten prooi valt, - zo prachtig door Woolf getypeerd - tastbaar' (Haagsche Courant).

Far Away - Caryl Churchill (2001)

Regie Franz Marijnen
Vertaling Marcel Otten
Decor Marcos Viñals Bassols
Licht Reinier Tweebeeke
Kostuums Rien Bekkers
Regie-assistentie Wilko Trenning

Met Lotte Herstel, Josie Jackson, Annabel Kanaar, Fay Lagerveld, Petra Laseur, Nousjka Moers, Bien de Moor, Marja Ouwewerk, Roef Ragas, Frédérique Winckel

Première: 7 december 2002, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

De Engelse wereldpremière van dit stuk sloeg in als een bom. De pers was unaniem in haar lof. Ook conservatieve kranten prezen deze subversieve tekening van een maatschappij van burgers die wegkijken van het kwaad om hen heen en/of het kwaad in zichzelf niet erkennen. Overal ter wereld werd het toneelstuk van Caryl Churchill, grande dame van het Engelse theater, gepresenteerd. De Schaubühne bracht het in Berlijn, Peter Brook in zijn Bouffes du Nord in Parijs en Stephen Daldry regisseerde naast de Engelse voorstelling ook die in New York.

Wij besloten dit stuk van vijftig minuten, heel brutaal, in de grote zaal van de schouwburg uit te brengen. En we hadden daar verschillende redenen voor. Zo vroeg een onderdeel uit de handeling, een grote optocht van ter dood veroordeelden, om een groot podium. Verder verdiende de krachtige boodschap van het stuk het om voor een groot publiek uitgedragen te worden. Wel moesten de kleine, intieme scènes die het stuk ook bevatte, bewaakt worden. Die mochten niet ten onder gaan aan de eisen van vergroting die een schouwburgzaal nu eenmaal stelt. En dat een van de hoofdrollen door een tienjarig meisje gespeeld moest worden, maakte de balanceeract van de regisseur tussen grote beelden en klein spel nog intenser. In samenwerking met de ontwerper Marcos Viñals Bassols ontwikkelde Franz Marijnen een drietal beelden die tegelijkertijd groots van opzet waren, maar die het intieme, uitgewerkte spel niet verpletterden.

Het jonge logeetje Joan kan niet slapen. Ze vraagt haar tante wie toch die mensen zijn die in de tuin met ijzeren staven geslagen werden. Tante probeert haar gerust te stellen. Tevergeefs, want Joan ziet een onafgebroken stroom mensen de schuur van haar oom binnengaan en ze keren niet meer terug. Ondertussen rijden lorries af en aan.

Gemengde gevoelens bij de ontvangst van *Far Away*, alsof de meeste recensenten, in tegenstelling tot hun Engelse en Amerikaanse collega's niet wisten wat ze met stuk en voorstelling aanmoesten. Tekenend is de reactie van de *Telegraaf*; 'Uiteindelijk heb ik er, geloof ik, een mij wel bevredigende lijn in kunnen ontdekken, al is het afgelopen voor je het weet en is vooral dat einde wellicht toch wat onbestemder en nietszeggender dan strikt noodzakelijk. Wie geen eigen fantasie heeft om zelf op los te laten op *Far Away* kan beter thuisblijven.' De *Haagsche Courant* was als een van de weinige kranten zeer enthousiast en onder de indruk van de voorstelling: 'Churchill's boodschap is hier wel erg sterk aangezet, maar mist haar doel niet. Een zwaar gevoel van beklemming daalt neer op de toeschouwer om hem voorlopig niet meer los te laten.'

King Lear - William Shakespeare (1606)

<i>Regie</i>	<i>Johan Doesburg</i>
<i>Vertaling</i>	<i>Frank Albers</i>
<i>Decor</i>	<i>André Joosten</i>
<i>Kostuums</i>	<i>Rien Bekkers</i>
<i>Licht</i>	<i>Reinier Tweebeeke</i>
<i>Dramaturgie</i>	<i>Sophie Kassies</i>
<i>Muziek</i>	<i>Paleis van Boern</i>
<i>Regie-assistentie</i>	<i>Paul Treanor</i>
 <i>Met</i>	 <i>Catherine ten Bruggencate, Ronald de Bruin, Hans Croiset, Vincent Croiset, Hubert Damen, Ella van Drumpt, Antoinette Jelgersma, Vincent Linthorst, Victor Löw, Rudolf Lucieer, Ronald Top, Betsy Torenbos, Rik van Uffelen, Dries Vanhegen</i>

Première 13 oktober 2001, Koninklijke Schouwburg, Den Haag

Zie voor de beschrijving van deze voorstelling het jaarverslag over 2001

Nationale Toneel Tribune – doelgroepenbeleid en educatie

Het repertoire van het Nationale Toneel in 2002 was educatief en door de ogen van jongeren gezien aan de "moeilijke" kant. Ondanks een aantal prachtige uitvoeringen viel het zwaar om jonge, nog onervaren theaterbezoekers warm te krijgen voor onze voorstellingen.

Het jaar begon met de voorstellingen Verhalen uit het Wienerwald en Driemaal Leven. Een aantal groepen uit het voortgezet onderwijs bezocht deze voorstellingen voorafgegaan door Theaterlesprojecten, maar de voorstellingen vielen bij hen niet echt in de smaak. Driemaal Leven werd door de wat "oudere jongeren", de meer ervaren theaterbezoekers en studenten, beter gewaardeerd. Vooral de vorm (het 3 x tonen van een en dezelfde scène met kleine verschillen en verrassende wendingen) sloeg aan.

Rondom de voorstelling De Vrek van Molière werd een uitgebreide website voor CKV/KCV-leerlingen gemaakt. Tribune verzorgde rond de voorstelling Theaterlesprojecten. De voorstelling werd door Tribune en door docenten zeer geschikt bevonden voor een bezoek aan het theater met groepen leerlingen: een grappig verhaal, mooie kostuums, decor en prachtig spel droegen bij tot een prima kijkervaring.

De Vrek vormde ook de aanzet tot De Franse Week, een hoogtepunt voor NTTribune, alle deelnemers en bezoekers. Twee fantastische theaterweken voor en door jongeren in de Guido de Moorzaal. Vier groepen jongeren repeteerden onder leiding van ervaren theatermakers een aantal dagen aan bewerkingen van Franse toneelstukken en toonden de uiteindelijke resultaten drie maal aan een telkens uitverkochte zaal. Een vijfde groep jongeren vormde een productieteam en droeg alle verantwoordelijkheid voor kostuums, decors, rekwisieten en andere productionele zaken.

Mede dankzij de inzet van de jongeren én alle NT-medewerkers werd De Franse Week een zeer succesvol project en zeker voor herhaling vatbaar.

De voorstelling Gagarin Way werd door een aantal groepen studenten bezocht.

De tweede helft van het jaar 2002 begon met Het Beloofde Land, een prachtig stuk, maar bij veel docenten onbekend en daardoor onbemind.

Het Vuil, de Stad en de Dood had daarentegen, zeker door de geschiedenis van het stuk, grote aandacht bij veel docenten. Onze uitvoering viel bij hen zeer goed in de

smaak, maar werd door hen minder geschikt bevonden om met grote groepen leerlingen te bezoeken. Resultaat was dat veelal kleine "plukjes" leerlingen, goed voorbereid door de docent of door middel van een Theaterlesproject, het theater bezochten om Het Vuil, de Stad de Dood bij te wonen. De reacties van de leerlingen liepen zeer uiteen. Veel leerlingen waren onder de indruk, anderen vonden de voorstelling moeilijk en lang.

Een uitermate geschikte voorstelling voor jongeren (CKV) was Far Away. Dit bijzondere project van het Nationale Toneel dat de hele maand december te zien was in de Koninklijke Schouwburg, werd door docenten aangegrepen om leerlingen met toneel in aanraking te brengen. De leerlingen werden voorbereid door Theaterlesprojecten op het toneel, in het decor van de voorstelling. Ondanks het feit dat vorm en inhoud als "niet makkelijk" werden gezien, beleefden veel leerlingen een uur lang een intense theaterervaring.

Nationale Toneel Tribune nam in 2002 (-2003) deel aan een groot ICT-project: Nederland Theaterland. In samenwerking met de educatieve diensten van 6 andere grote gezelschappen, een 12-tal scholen voor V.O. en het Instituut voor Theaterwetenschappen in Amsterdam werd een toegankelijke internetsite ontwikkeld: een uitgebreide database met heel veel achtergrondinformatie over theater met foto-, video- en geluidsmateriaal; projecten en opdrachten. Deze site (www.theaterland.nl) zal op den duur voor iedereen toegankelijk en te bezoeken zijn.

De docentenmappen, zoals die rondom de voorstellingen gemaakt werden, zijn tegenwoordig te vinden op de Tribune-website (Digitale Informatiemappen).

Nieuw was Nationale Toneel Tribune Nieuws (NTTN), een nieuwsbrief die geregeld per post, maar vooral per email zal worden gezonden naar contactdocenten in het gehele land. Zo krijgen zij directe en zeer actuele informatie over alle voorstellingen en activiteiten van het Nationale Toneel en NTTribune. Docenten zijn zeer te spreken over de bovengenoemde internet- en mailactiviteiten van NTTribune.

Het gratis Try-outabonnement voor onderwijsinstellingen bleef een succes. Bijna 100 docenten maakten hier gebruik van. Voor hen was dit een prima gelegenheid om een voorstelling in een vroeg stadium te bezoeken en al dan niet te besluiten er later met leerlingen naar toe te gaan. Het abonnement gold voor alle voorstellingen.

Het Segbroek College Den Haag is met ingang van het schooljaar 2002-2003 begonnen met een aparte studierichting: "Het Segbroek Theaterplan" Op het Segbroek College is ook al zo iets dergelijks voor de richting Dans, Sport en Muziek.

Leerlingen van de brugklas die zich op het Segbroekcollege inschrijven voor "Het Theaterplan" krijgen naast het gewone lespakket extra toneel- en dramalessen, zowel in theorie als praktijk. In het tweede jaar wordt er productiegericht gewerkt. Het Koorenhuis (dat o.a. docenten levert en lessen samenstelt), Dilligentia (dat 'ruimte' ter beschikking stelt) en het Nationale Toneel werken met de school samen.

Het NT levert kennis en eventueel praktische activiteiten op het gebied van toneelmaken en theater, zowel als bijdragen aan de lessen die het Koorenhuis samen met de school ontwikkelt. Dit kan een gesprek zijn met een regisseur, acteur, dramaturg, decor- en kostuumontwerper/maker, een rondleiding Koninklijke Schouwburg of ateliers, (toneel/drama)gastless door NTTribune of medewerker NT, ondersteuning bij het maken van een productie. In de folder die door de school is gemaakt zijn foto's uit voorstellingen van het NT gebruikt en ook op de Segbroek-Open-Huis-Dag is foldermateriaal van ons voor handen en zijn kostuums van ons te zien.

3. Personeel en organisatie

3a. Personeel en Organisatie

In personele zin hebben zich in het kalenderjaar 2002 geen grote veranderingen voorgedaan. Alle afdelingen waren gedurende dit jaar gericht op stabilisering van de organisatie na de veranderingen die door de beperkte reorganisatie in 2001 waren ingezet.

De afdeling die het meeste 'last' had van de nasleep en die ook de grootste strategische wijziging had ondergaan was de afdeling Communicatie en Planning. Inhoudelijk, wat taakopvatting en functie betreft is de afdeling afgebakend. Financieel is deze afdeling op orde, door de toepassing van een zelfstandige budgettering. Binnen de organisatie blijft echter de druk op de afdeling groot en is de helderheid in de missie en de middelen van uitvoering nog voor verbetering vatbaar. De personele mutaties zijn hier, als enige binnen het bedrijf, het grootst en hebben ondermeer geleid tot het beëindigen van het dienstverband met Nicolette van der Wal. Voor haar is een goede vervanging gevonden in Mark Walter.

Bij de afdeling techniek begon Vincent Kok na een langdurige periode van ziekte in het najaar weer met de hervatting van zijn werk. Evenals Piet Meyboom die wegens familieomstandigheden een jaar onbetaald verlof had genoten.

Organisatorisch was het jaar 2002 ook het jaar waarin een begin werd gemaakt met de evaluatie en analyse van het functioneren van de afdelingen. Hiertoe werd een werkgroep samengesteld die geruime tijd en aandacht heeft besteed aan de analyse en verbetering van het management. De relatief complexe organisatie vraagt hier ook om. Een van de conclusies resulteerde voorlopig in het creëren van twee nieuwe functies waarbinnen de organisatie structureel een grotere professionalisering nodig was. Te weten een staffunctie Marketing en een medewerker Personeelszaken. Dit met ingang van respectievelijk 1 januari en 1 maart 2003. Met Frank Klijn en Anna-Belle de Haan mag het NT zich twee goede vakkrachten rijker rekenen.

De werkgroep hoopt in de loop van 2003 zijn werk af te ronden.

Scholing binnen de organisatie bestond uit een cursus timemanagement voor Mirjam Overdevest en Perkyn Spiekerman.

Voor de productie Far Away werd Freek Bloemers op projectbasis aangetrokken voor speciale marketingactiviteiten en advies.

Met ingang van het seizoen 2002/2003 werd Pieter van der Sman toegevoegd aan het ensemble vaste acteurs.

3b. Ondernemingsraad

De samenstelling van de ondernemingsraad in het verslagjaar is:

Martin Brinckman	(huismeester)
Jeroen Feelders	(tweede inspicieënt)
Lejo De Hingh	(educatief medewerker)
Vincent Linthorst	(acteur)
Hans Mooij	(tweede inspicieënt)

Medewerkers 2002

Algemeen Directeur

Evert de Jager

Artistiek Directeur

Johan Doesburg

Acteurs

Marlies Alma, Monique Baas, Nathalie van Beek, Floor van Berkestijn, Camilia Blereau, Peter Bolhuis, Arthur Boni, Titus Boonstra, Francis Broekhuysen, Annika van Brugge, Catherine ten Bruggencate, Ronald de Bruin, Joost Claes, Kees Coolen, Hans Croiset, Vincent Croiset, Hubert Damen, Jan Draaijer, Ella van Drumpt, Nanette Edens, Pauline Greidanus, Wim van der Grijn, Mijs Heesen, Lotte Herstel, Jolanda Heunen, Wim van den Heuvel, Josie Jackson, Antoinette Jelgersma, Annabel Kanaar, Will van Kralingen, Fay Lagerveld, Lou Landré, Petra Laseur, Gees Linnebank, Judith Linssen, Vincent Linthorst, Victor Löw, Rudolf Lucieer, Orlando Mac-Bean, Bea Meulman, Nousjka Moers, Bien de Moor, Marc Nochem, Adriaan Olree, Marja Ouwekerk, Folmer Overdiep, Anniek Pheifer, Roef Ragas, Elsje Scherjon, Pieter van der Sman, Hans Somers, Marie-Louise Stheins, Bob Schwarze, Hylke van Sprundel, Guusje van Tilborgh, Henriëtte Tol, Ronald Top, Betsy Torenbos, Peter Tuinman, Rik van Uffelen, Dries Vanhegen, Sanne Verkaaik, Stefan de Walle, Maarten Wansink, Malou Weber, Herman van de Wijdeven, Wannie de Wijn, Frédérique Winckel, Heike Wisse, Harry de Wit, Jiska de Wit

Regisseurs

Johan Doesburg, Gijs de Lange, Maaike van Langen, Franz Marijnen, Antoine Uitdehaag, Karst Woudstra

Vertalers/bewerkers

Frank Albers, Gerrit Bussink, Tom Kleijn, Annelore Kodde, Marcel Otten, Gemma Pappot, Antoine Uitdehaag, Bert Voeten, Karst Woudsta

Dramaturgen

Karim Ameer, Sophie Kassies, Annelore Kodde, Loek Zonneveld

Regie-assistenten

Valentijn van Dijk, Marjolein Polman, Paul Treanor, Wilko Trenning

Decorontwerpers

Donald Becker, Marjolein Ettema (ass.), Andreas Freichels, Paul Gallis, André Joosten, Tom Schenk, Matt Vermeulen, Marcos Viñals Bassols

Kostuumontwerpers

Donald Becker, Rien Bekkers, Carin Eilers, Andreas Freichels, Dinorah Iorio, Dorien de Jonge, Patricia Lim, Mechthild Schwienhorst, Daan Wieman

Lichtontwerpers

Lex Caboort, Jeroen Feelders, Marc Heinz, Kees van de Lagemaat, Reinier Tweebeeke

Componisten

Harry de Wit, Paleis van Boem

Choreografie

Betsy Torenbos

Gevechten

Jeroen Lopes Cardozo

Zangcoach

Evert Wagter

Casting-adviezen

Kemna Gosschalk casting

Fotografen

Deen van Meer, Pan Sok

Hoofd Technische dienst

Lex Caboot

1° Inspiciënten

Lex Boere, Donald Kleijn, Vincent Kok, Joop Spies

Inspiciënten

Carel Bekkering, Joris Engering, Jeroen Feelders, Geert Jan de Groot, Hans Mooij, Gerrit Maronier, Hans Spinnler, Lukas Tulkens, Paul in 't Veld, Jan Harm Wagner

Productieleiders

Monique Koppers, Freek Kramer

Stagiaire: Irene Boekee

Directiesecretaresse

Marianne Hilkhuijsen

Planning en communicatie

*Arne Deen, Freek Bloemers, Mirjam Overdevest, Perkyn Spiekerman, Jackie van der Vlis, Nicolette van der Wal, Mark Walter

stagiaire: Dieke van der Spek

Secretariaat

Richard van der Keur, Joke Pronk

Educatieve dienst /Tribune

Lejo De Hingh, Nicolette van der Wal, Mark Walter

Financiële administratie

*Ronald Boogaard, Daan Oppenhuizen

Decoratelier

*Hans Rompa, Ronald van Rijn, Arjan Schoneveld, Koos 's Gravendijk

Schilderwerk

Equipe Artistique, Prosman Decors

Special Effect

Piet Meijboom

Coördinator kap, grime en kostuumateliers

Iris Elströdt

Kap- en grime-atelier

Oksana Bochenko, Marjan Heijnis, Nicky Knippenberg, *Günter Reiffenrath

Kostuumatelier

Amanda van Marion, Peter van der Meer, Natascha van Veen, Denise van der Vegt,

*Daan Wieman

stagiaires: Marieke Jansen, Charry van der Heul

Kleed(st)ers

Joke Zweedijk, Joshua Enker, Kiswati van Keulen, Denise van der Vegt

Rekwisiteur

Monique Koppers

Huisinspiciënten

Elder Lima, Piet Meijboom, Angelique Miedema

Foyer

George Gertenaar sr.

Huismeester

Martin Brinckman

* = afdelingshoofd

4. Samenstelling Bestuur

In het verslagjaar 2002 was het bestuur als volgt samengesteld:

- Mevrouw J. van Nieuwenhoven, (voorzitter)
lid Tweede Kamer PvdA fractie
- De heer mr. G.J.C. van Engelen, (penningmeester)
oud regiodirecteur ABN Amrobank
- De heer drs. G.H.O. van Maanen,
secretaris-generaal Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- De heer mr. P. Noordanus,
voorzitter VROMraad
- Mevrouw drs. R.A. Meines-Westra,
manager communicatie & public affairs Nefarma
- De heer dr. J.L. Locher (per 30 september 2002),
kunsthistoricus en oud directeur Gemeentemuseum Den Haag

5. Financieel overzicht (samenvatting)

ALGEMEEN

Meerjarensubsidie

Bij brief van het Ministerie van OCenW van 10 juli 2002, kenmerk K/T/02/26446, werd medegedeeld dat de Subsidie voor het Nationale Toneel voor deze periode definitief werd vastgesteld op een bedrag van € 1.975.976.

Publieksinkomsten

De norm voor de te behalen publieksinkomsten werd bij brief van 19 september 2000, kenmerk K/T/00/28822 voor de jaren 2001-2004 vastgesteld op een bedrag van € 282.023, zijnde 15/85 van de subsidie.

Uitgaande van de nu definitief vastgestelde subsidie en de overheidsbijdrage in de arbeidskostenontwikkeling 2002, komt de subsidie voor 2002 op een bedrag van € 2.092.657. Hetgeen impliceert dat de norm voor de publieksinkomsten op basis van 15/85 dient te worden vastgesteld op een bedrag van € 369.242.

De publieksinkomsten bedroegen in het verslagjaar € 1.346.675.

Spreidingseisen

De spreidingseisen voor de bovengenoemde periode is bij brief van 15 oktober 2002, kenmerk DK/T/2002/37138

Als volgt vastgelegd:

Overigens mag u voor de spreidingseis uitgaan van de standplaats Den Haag. Minimaal 40% van het door u te spelen aantal voorstellingen dienen buiten deze stad te worden gespeeld.

In het verslagjaar werd 57,7% van het aantal voorstellingen buiten Den Haag gespeeld, waardoor ruimschoots aan de spreidingseisen werd voldaan.

Speelverplichting

Bij brief van het Ministerie van OCenW van 23 oktober 2001, kenmerk K/T/01/28151, werd medegedeeld dat een jaarlijks aantal van 250 voorstellingen een passende speelverplichting is op basis van het verleende subsidieniveau.

In het verslagjaar werden 324 voorstellingen gespeeld waarmee ruimschoots aan de speelverplichting werd voldaan.

Reflectie

De in dit, en vorig verslagjaar, behaalde goede financiële resultaten scheppen de ruimte om met name in het seizoen 2003-2004 mede in verband met het 200-jarig bestaan van de Koninklijke Schouwburg een aanzienlijk groter aantal producties te plannen met een navenant groter aantal voorstellingen. Zo zullen in de maanden april, mei en juni 2004 ongeveer 10 producties tegelijk in de grote zaal van de KS, het Paradijs en de Guido de Moor-zaal worden gespeeld. Het bovenstaande impliceert ook dat er op personeelsgebied gedurende deze periode een aanzienlijk aantal tijdelijke arbeidskrachten zal worden aangetrokken.

Reeds nu, bij het huidige activiteitsniveau, is er bij het Nationale Toneel een structureel ruimtegebrek. Dit leidt er toe dat ook nu diverse producties genoodzaakt zijn om buiten de deur te repeteren. In de komende periode zal dit alleen maar verergeren.

Daarom is het Nationale Toneel, in afwachting van een nieuw pand, bezig met een tijdelijke dépendance in Den Haag. Een ruimte die helemaal naar eigen normen en wensen kan worden ingericht. .

VERSLAGJAAR 2002

1. Grondslagen voor de waardering- en resultaatbepaling

De waardering- en resultaatbepaling geschiedt conform de regels die zijn gesteld in het Handboek financiële verantwoording Cultuursubsidies voor (muziek)theater- en dansgezelschappen van het Ministerie OcenW.

2. Vermogenspositie

2.1 Subsidieafrekeningen

Zowel de gemeente Den Haag als het Ministerie van OcenW heeft zijn subsidie tot en met 2001 vastgesteld

2.2 Algemene reserve

Op de balans per 31 december 2001 stond een algemene reserve van € 981.789, aan deze post werd het exploitatieoverschot 2002, ad € 682.000 toegevoegd. Daarnaast werd toegevoegd een vrijval ter grootte van de afschrijving in het boekjaar uit de bestemmingsreserve Guido de Moorzaal ad € 12.377, zodat per 31 december 2002 het saldo van deze rekening € 344.458 bedraagt.

3. Algemeen

3.1 Het positieve resultaat over het boekjaar 2002 komt uit op een bedrag van € 682.000. Voor een specificatie wordt verwezen naar de resultatenrekening.

3.2 Producties

In het boekjaar 2002 zijn 10 producties gespeeld, te weten King Lear, Verhalen uit het Wienerwald, Driemaal Leven, De Vrek, Gagarin Way, Het Beloofde Land, Het Vuil, de Stad en de Dood, Bash, Far Away en Orlando. De productie King Lear had in 2001 zijn première terwijl de producties Het Vuil, de Stad en de Dood en Orlando in 2003 verder zullen worden gespeeld.

In het verslagjaar werden totaal 324 voorstellingen gespeeld waarvan 137 in den Haag. Dit betekent dat 57,7% buiten de eigen standplaats werd gespeeld, waarbij ruimschoots wordt voldaan aan de spreidingseisen van het Ministerie van Ocen W.

3.3 Personeelsbezetting

Hieronder volgt een overzicht van de begrote en werkelijke personeelsbezetting in fte's in 2002

		begroot	werk.	verschil
1.1.1	Zakelijke directie	1,0	1,0	0,0
1.1.2	Personeelszaken	0,0	0,0	0,0
1.1.3	Financiële Zaken	2,0	2,0	0,0
1.1.4	Sekretariaat	7,0	7,3	0,3
1.1.	Personeel beheer	10,0	10,3	0,3
2.1.1	Artistieke directie	1,0	1,0	0,0
2.1.2.	Artistieke medewerkers	1,6	1,7	0,1
2.1.3	Uitvoerend personeel	53,4	57,9	4,5
2.1.4	Overig personeel	6,3	6,8	0,5
2.1	Personeel activiteiten	62,3	67,4	5,1
TOTAAL		72,3	77,7	5,4

4. Additionele gegevens

4.1 Aanvullende toelichting op afwijkingen van meer dan 5%.

De navolgende posten tonen een afwijking van meer dan 5%:

- Directe Opbrengsten: 22,4%
Een groter aantal voorstellingen dan begroot leidde tot een hogere opbrengst, terwijl ook de overige opbrengsten door werk voor derden aanzienlijk hoger waren dan begroot.
- Subsidie Ministerie OcnW: 10,6%
In 2002 werd bericht ontvangen dat over 2001 een aanvullende subsidie ontvangen van € 93.375 terwijl tevens een bijdrage voor de arbeidskostenontwikkeling van € 123.908 werd ontvangen
- Subsidie Gemeente Den Haag: 5,6%
Van de gemeente Den Haag werd in 2002 een trendbijdrage ontvangen van € 162.413.

4.2 Overzicht van sponsorbijdragen en overige bijdragen

In 2002 werd een bedrag van € 12.708 ontvangen als bijdrage in de kosten van het educatieve project De Franse Week. Dit bedrag was als volgt opgebouwd:

Fonds 1818 € 11.347

Pr. Bernard Cultuurfonds: € 1.361

4.3 Kwantitatieve gegevens

Zie onderstaande tabel.

	VOORSTELLINGEN			BEZOEKEN		
	2002	act.plan	2001	2002	act.plan	2001
Voorstellingen in standplaats						
<i>* Den Haag</i>						
- voor eigen rekening	137	170	154	27.390	30.000	52.332
totaal in standplaats	137	170	154	27.390	30.000	52.332
Voorstellingen buiten standplaats						
- voor eigen rekening	0	0	12	0	0	0
- partage	187	127	129	55.719	50.000	73.755
- uitkoop	0	0	0	0	0	0
totaal buiten standplaats	187	127	141	55.719	50.000	73.755
totaal in Nederland	324	297	295	83.109	80.000	126.087
Voorstellingen buitenland						
- voor eigen rekening	0	0	0	0	0	0
- partage	0	0	0	0	0	0
- uitkoop	0	0	0	0	0	0
totaal in buitenland	0	0	0	0	0	0
Totaal generaal voorstellingen	324	297	295	83.109	80.000	126.087

4.4 Doelgroepenbeleid en educatie

In onderstaand overzicht zijn de lasten opgenomen ter zake het doelgroepenbeleid en educatie. Beide zijn bij het Nationale Toneel tot één verweven binnen de Afdeling Tribune, het is dan ook niet mogelijk de kosten Ter zake het educatieve activiteitenbeleid hieruit afzonderlijk zichtbaar te maken.

De kosten in dit overzicht zijn die kosten die 100% toewijsbaar zijn, daarnaast worden bij de uitvoering van het beleid ook acteurs, regisseurs en anderen betrokken, wier salarissen etc. zijn opgenomen onder activiteitenlasten: personeel.

Voor een beschrijving van de activiteiten van de Afdeling wordt verwezen naar het Jaarverslag Algemeen.

Activiteitenlasten:personeelskosten		
vast personeel	58.357	
gast personeel	27.118	
reiskosten	1.860	
vergoeding zk-belast	3.312	
feestdagvergoeding	236	
totaal		90.883
Activiteitenlasten:materieel		
educatief specifiek	19.617	
automatisering	0	
totaal		19.617
Beheerslasten:materieel		
	p.m.	
totaal		p.m.
TOTAAL		110.500

BALANS PER 31 DECEMBER 2002

DEBET

	2002		2001	
A. Vaste Activa				
I Immateriële vaste activa	0		0	
<i>Totaal immateriële vaste activa</i>		0		0
II Materiële vaste activa				
Repetitielokaal	0		44.708	
Inventaris	187.002		156.087	
<i>Totaal materiële vaste activa</i>		187.002		200.795
III Financiële vaste activa	0		0	
<i>Totaal financiële vaste activa</i>		0		0
B. Vlottende Activa				
I Voorraden				
Onderhanden activiteiten	132.665		189.437	
<i>Totaal voorraden</i>		132.665		189.437
II Vorderingen				
Op debiteuren	186.547		445.847	
Overige vorderingen	2.242		20.393	
Overlopende activa	305.685		175.941	
Subsidieverstrekkingen	268.266		559.599	
<i>Totaal vorderingen</i>		762.740		1.201.780
III Effecten	0		0	
<i>Totaal effecten</i>		0		0
IV Liquide middelen	1.605.687		450.227	
<i>Totaal liquide middelen</i>		1.605.687		450.227
Totaal debet		2.688.094		2.042.238

CREDIT

	2002		2001	
A. Eigen Vermogen				
1. Stichtingskapitaal	45		45	
2. Algemene reserve	1.676.222		981.789	
3. Herwaarderingsreserve	0		0	
4. Bestemmingsreserve Guido de Moorzaal	344.458		356.835	
<i>Totaal eigen vermogen</i>		2.020.725		1.338.669
B. Egalisatiereserve investeringsbijdragen				
<i>Totaal eigen egalisatiereserve investeringsbijdragen</i>		0		0
Bestemmingsreserve				
Repetitielokaal	0		44.708	
<i>Totaal bestemmingsreserve</i>		0		44.708
C. Voorzieningen				
Voorziening groot onderhoud	67.396		67.396	
Overige voorzieningen	22.689		39.626	
<i>Totaal voorzieningen</i>		90.085		107.022
D. Vreemd vermogen op lange termijn				
<i>Totaal vreemd vermogen op lange termijn</i>		0		0
E. Vreemd vermogen op korte termijn				
Overige schulden en overlopende passiva	577.284		551.839	
<i>Totaal vreemd vermogen op korte termijn</i>		577.284		551.839
Totaal credit		2.688.094		2.042.238

FUNCTIONELE EXPLOITATIEREKENING OVER HET BOEKJAAR 2002

	Rekening 2002	Begroting 2002	Rekening 2001
BATEN			
Directe Opbrengsten			
1. Publieksinkomsten	1.346.675	1.100.000	1.729.128
2. Overige inkomsten	11.552	9.075	3.459
	1.358.227	1.109.075	1.732.587
Bijdragen			
3. Subsidie Ministerie van OCenW	2.186.031	1.975.975	1.865.570
4. Subsidie overige overheden	3.045.279	2.882.866	2.876.373
5. Overige bijdragen	12.708	0	0
	5.244.018	4.858.841	4.741.943
Som der baten	6.602.245	5.967.916	6.474.530
LASTEN			
6. Beheerslasten:Personeelslasten	508.290	496.500	558.159
7. Beheerslasten:Materiële lasten	629.089	649.991	614.373
8. Activiteitenlasten:Personeelslasten	3.229.122	3.245.000	3.445.217
9. Activiteitenlasten:Materiële lasten	1.596.572	1.585.500	1.560.794
Som der lasten	5.963.073	5.976.991	6.178.544
10. Rentebaten c.a.	26.368	9.075	24.912
11. Afwaardering beleggingen	0	0	0
12. Rentelasten e.d.	0	0	0
	26.368	9.075	24.912
Saldo uit gewone bedrijfsvoering	655.540	0	328.893
13. Buitengewone baten	34.676	0	40.961
14. Buitengewone lasten	18.160	0	4.769
Exploitatiesaldo	682.056	0	357.090

